

Bismi`llah

"CITADELLA SVJETLA" suvremena je drama, koja pred čitateljstvo, i gledateljstvo, postavlja slijedeće pitanje:

ZAŠTO SE U LJUDSKOJ ZAJEDNICI GOTOVO UNIVERZALNO DOGADJA SUKOB IZMEDJU MIŠLJENJA I VLASTI? PRI ČEMU JE, HISTORIJSKI, AKTUALNA VLAST NAJČEŠĆE NA DOBITKU, AL' POVIJESNO NA NESUMNJIVOM GUBITKU. UPRAVO OBRNUTO OD MIŠLJENJA, KOJE SKORO REDOVITO BIVA HISTORIJSKIM GUBITNIKOM, AL' SE POVIJESNO POKAZUJE NESUMNJIVIM POBJEDNIKOM!

Historijsko, tj. aktualni događaji, i povijesno, tj. ono što se iz aktualnosti duhovno i materijalno kristalizira, ostajući u Vremenu kao neprekinuto napredovanje Ljudske zajednice, bit će u "Citadelli Svjetla" prikazano kroz dva kontrapunktalna čina¹. Radnja drugog čina, "Grimizni um", koja se događa u srednjevjekovnom sirijskom gra-

¹ Strasni tražitelji Istine pratit će podzemne tokove ponornice, nestale im iz vida u prvom činu (žetve života), e da bi je, u drugom, opet ugledali, kako svom silinom svoje búne i ljepote, izbija iz crne stijene, u koju se, vrišteć od ushita, zalijeću ptice (sudbine). I kako, praćena njihovim ekstatičnim zikrom, abdesti kamene podzide tekije / citadelle (čiji su vijekovima usnuli stanari primili u "Bratstvo" ovog smjernog autora, ustajući mu na nijaz, ispod njezinih podnica, po kojima je on svu noć padao nice, zazivajući, u samoći, Vječno Živog).

Blagajski poučak: A prije purpurnog vriska novoga jutra, nakon obrednog pranja, ispiti naskap šaku ledene vode, koja proljepšava i najružnije. Pridružujući se, tako, svemu stvorenom, u sabahskom slavljenju samo Jednog. Koju glazbu Vječnog Postajanja ne čuju jedino oni koji se još nisu probudili sebi.

du Halabu², prikazujući posljednje godine života i rada glavnog junaka Drame, muslimanskog filozofa (teozofa, gnostika), Šihâbu`d-Dîna Bin Yahye³ Bin Habaša As-Suhrawardia, kao i njegovo stradanje iz ruku vjerskih i vojnih vlasti, svoju će univerzalnost imati najavljenju u prvom činu, "Sarâb"⁴. Igrokazu, izvedenom u tradiciji "imaginacije od sjene"⁵, najpopularnijem obliku umjetnosti i masovne zabave u muslimanskom svijetu Srednjega vijeka. U ovom će biti sumirana učenja i sudbine nekih klasičnih filozofa i gnostika, Suhrawardievih predšasnika u Hiqmatu`l-`atîqah⁶, "Drevnoj mudrosti", mnogo kasnije u Europi nazvanoj Philosophia perennis⁷. Ili, drugim riječima, Hikmatu`l-illâhîyyah, "Božanskoj mudrosti", čijeg hakîmu`l-llâhî⁸, "božanskog mudraca", ne krasi samo vrhunsko spekulativno, logičko-dijalektičko, mišljenje, već i, Božanski darovana, izravna spo-

² Ar. Ḥalab. U ovom tekstu, čitatelj će naići na mnoštvo arapskih vlastitih imena, toposa, teološko-gnostičkih termina, čija će znanstvena transkripcija biti davana u fuss-notama, jer je u slučaju igranja Drame njihov pravilan izgovor imperativan. U samom tekstu izbjegnuta je radi olakšavanja čitanja.

³ Šihâbu`d-Dîn Abû`l-Futûḥ Bin Yahyâ Bin Ḥabaš Bin Amîrak As-Suhrawardî. Valja ga osobnim imenima razlikovati od druge dvojice, također glasovitih, Suhrawardia.

⁴ Miraž, fatamorgana vode u pustinji. Vidjeti bilješku 22.

⁵ Ar. Ḥayâlu`l-zîll, "Imaginacija od sjene", ili "Duh sjene", u Turskoj je poznata kao Karagöz, u Bosni kao "Karadžoz", a u Europi kao "Teatar sjena".

⁶ Suhrawardî još koristi nazive: Ḥikmatu`l-qadîmah, i Ḥikmatu`l-ladunnîyyah.

⁷ Lat. perennis, trajan, neprestan, stalan.

⁸ Ar. ḥakîmu`l-llâhî, ili ḥakîmu`l-muta`allih.

znaja, koja je učinkom ustrajne i uzorite pobožne prakse.

Kroz dijaloge između ayyûbiskog namjesnika Halaba, Mâlika Az-Zâhira Al-Gâzia⁹, i njegova učitelja, Šihabu`d-dîna As-Suhrawardia, kao i kroz one koje će mladi Princ moderirati između ovog i halabske vjerske inteligencije, u drugom će činu Drame, igranom u sasvim modernom maniru baš kao što je uvijek moderna i svaka istinska gnoza, biti izložena teozofska učenja našeg "Šejha iluminacije"¹⁰. Poblizje, onâ iz njegove "Knjige Mudrosti zorenja"¹¹. Velikog hermeneutičkog projekta Kreacije kao stalne vertikalno-silazeće emanacije "Svjetla svjetala"¹², ili, Apsolutne Božanske Bîti, sveobuhvatne u Svojoj luminoznosti i u Svojoj samo-svijesti, Koja, bivši Primarnim načinom "znanja prisustva", 'ilmu`l-hudûrî¹³, osigurava paradigmu za sva potonja, ljudska, saznanja. Horizontalna, pak, interakcija zrakâ vertikalno emaniranih, čistih, apokaliptičkih, svjetala, rezultira složenim sustavom mundalnih bića, čija hijerarhija u prosvjetljenosti-kao-samosvijesti ima, ne samo strogo spoznajne, već i praktično-političke, domašaje.

⁹ Mâlik Az-Zâhir Al-Gâzi.

¹⁰ Šayḥu`l-išrâq.

¹¹ Ar. Kitâbu`l-Ĥikmatu`l-išrâq na Zapadu se najčešće prevodi kao "Filozofija iluminacije", "Istočna filozofija", ili "Knjiga Orijentalne mudrosti".

¹² Ar. Nûru`l-anwâr, Svjetlo svjetala. Vidjeti: Qur`ân, 24:35. Suhrawardî češće koristi termin Nûru`n-nûr, Svjetlo svjetla.

¹³ Ar. 'ilmu`l-ḥudûrî.

Prirodno je da ljudima vladaju božanski mudraci, zaključit će naš Šejh svoju studiju o iluminaciji-kao-samospoznanji. U tezi da prosvjetljenost i samosvijest, koje ih krasi, ne ovise samo o Božijem izboru, već i o njihovu individualnom naporu, uloženom u kontemplaciju i spekulativno mišljenje, jednako kao i u iskreno bogoštovlje, praćeno razumnom askezom, sadržan je i odgovor na, također univerzalno, pitanje o odnosu Nužde i Slobode. Ovi, u Suhrawardievu djelu i implicitni i eksplicitni, zaključci, očito je, ne oslobadaju Čovjeka njegova aktivnog učesća i intervencije u okvirima Apsolutne Volje, te otud i odgovornosti u su/kreiranju vlastite historijske, i povijesne, zbilje.

Šihâbu`d-Dîn Ibn Yahyâ As-Suhrawardî za se kaže da je ne samo obnovitelj već i sasvim originalni, kritički, nastavljač teozofskih učenjâ o Jednom starih Istočnika: perzijskih, kao i mudracâ Babilonije, Kine, Indije, Egipta, Grčke, Islamskoga svijeta. Jednom riječju, svih onih mislilaca, iz različitih civilizacija, kultura, jezika, koji dijele vjeru, spoznaju, i neposredno iskustvo Egzistencijalnog Suštastva. Zbog kojeg će ih kasniji sljedbenici, oslonjeni na Šihâbu`d-Dînovu kozmogoniju i filozofiju *išrâq-a*¹⁴ - duhovnog putovanja svjetlosnim sferama ponad onih podložnih racionalnoj spoznaji - nazvati zajedničkim imenom *išrâqiyûn*, iluminacionisti.

Sigurno je da bi i suvremeni teoretičari "Velikog praska", ako bi se samo malo potrudili, našli u Suhrawardi-

¹⁴ Ar. *išrâq*, znači: zorenje, prosvjetljenje, iluminacija.

evim idejama predznake svojih "sumnji" u foton kao česticu vjerojatno "odgovornu" za nastanak vidljivoga Univerzuma, ili bar za svo kretanje u njem. Razumijeva-jući, pri tom, da je svjetlo, nûr, ne samo znanstveni, već i čisto duhovni, pojam.

Šayhu`l-išrâq svoje će, tako aktualno i tako suvremeno, djelo o Iluminaciji-kao-Kreaciji-Svijeta dovršiti upravo u Halabu, 582 h., ili 1186/7 n.e. Iste one godine kad i gla-soviti muslimanski vojskovođa, Yûsûf Salâhu`d-dîn¹⁵ Ayyûbî, preuzima, iz ruku križara, Jerusalam/Al-Quds¹⁶, u Palestini, viteški se ponašajući prema poraženima. No takva historijska, politička, religiozna, i duhovna klima, sa rascijepima unutar samog muslimanskog korpusa gotovo jednako ozbiljnim kao što je bio i sukob sa kršćanima, nije, na žalost, dopustila da Suhrewardievo učenje iluminira ni Teozofov Istok, a kamo li srednjevje-kovni mrak europskog Zapada. Pa je tako naše pitanje o razlozima gotovo univerzalnog sukoba između Mudrosti i Vlasti dramatično prosljedjeno u potonja vremena; uključujući i ova naša, tzv. "post-moderna". Uvijek sa nekim Suhrewardi-em, ili Hallâdžem¹⁷, raspe-tim na križu; makar onom - savjesti!

¹⁵ Šalâhu`d-dîn.

¹⁶ Arapsko, tj. muslimansko, ime za Jerusalam (grčki, Hierosolyma), u zna-čenju Sveti (grad).

¹⁷ Al-Ĥusayn Mansûr Al-Ĥallâğ (4/10 stolj.). O ovom glasovitom musliman-skom mistiku saznat ćemo više iz prvog čina Drame, igrokaza "Sarâb". Njegovo pogubljenje na križu, zbog učenja o Božijem egzistencijalnom je-dinstvu, i njegovu jedinstvu s Njim, postalo je, u kasnijoj historiji, metafo-rom stradanja svih mistika i mislilaca.

No vratimo se našoj drami! Utjecaj koji Filozof Suhrawardî ima na mladog Princa Az-Zâhira, Salâhu`d-dînova sina, kojeg otac postavlja za namjesnika grada i pokrajine Halab, promovirat će Mislioca, kod zvaničnih vjerskih učenjaka i sudija, u opasnog, unutarnjeg, neprijatelja vrhovne Vojno-sultanske Vlasti. A njegovu školu iluminacije, koja, ponovimo, razvija i politološku ideju - da ljudima treba da vladaju najiluminiraniji i najsamosvjesniji - valja zatrti u samom korijenu, njegovim pogubljenjem.

Šihâbu`d-Dîn Suhrawardî, koji će nakon svoje mučeničke smrti dobiti nadimak Al-Maqtûl, "Ubijeni", postiže, ipak, svoj cilj, čak kroz četiri generacije vladarâ. Tu, Zapadu sasna nepoznatu, historijsku pobjedu Mišljenja nad Vlašću, okončat će mongolski osvajač, rušitelj Hûlâgû, unuk Džingis-Hâna¹⁸, u tradiciji i danas aktualne vjerske mržnje, koja često upravlja svjetskim događajima.

Drama "Citadella Svjetla", poblizje njen drugi čin, dešava se, dakle, u vremenskim i prostornim koordinatama ključnim za europski Srednji vijek. Osmogodišnji period istodobnog trijumfa i agonije Uma i Vlasti, u gradovima Halab i Jerusalam, omedjen je graničnim godinama 1183/4 i 1191/2-om, sa 1186/7-om, kao godinom-medjašem, koliko za svjetsku političku historiju, toliko i za povijest "Svjetskog duha". U čiju, Suhrawardiem oživljenu

¹⁸ Ğingis-Hân.

i iluminiranu, srčanu komoru (Islamske filozofije), naš oholi Hegel (Bože mu pomoz!) nije ni zavirio!

Rezimirajmo:

Prva granična godina, 1183/4, svjedoči:

- Salâhu`d-dînovu osvajanje sirijskog grada i pokrajine Halab, iz ruku križarâ (vrijeme 2. križarske vojne);
- prvo postavljanje još malodobnog Al-Mâlika za halabskog namjesnika;
- Suhrawardiev dolazak u Siriju, Damask i Halab;
- prvi susret Filozofa i Princa;

Središnja godina 1186/7, posvjedočit će:

- Al-Mâlikov ponovni izbor za upravitelja Halaba;
- Suhrawardievo nastanjivanje na gradskoj citadelli, vojno-vladarskom središtu Pokrajine i Grada, u ulozi Al-Mâlikova učitelja;
- rođenje Dayfe Hâtûn¹⁹, kasnije Suhrawardieve sljedbenice, Az-Zâhirove druge supruge, a potom udove i halabskog regenta, u ime njihova sina i unuka;
- Suhrawardievo dovršenje njegova kapitalnog djela, Kitâbu`l-Hikmatu`l-išrâq, "Knjige Mudrosti zorenja";
- Salâhu`d-dînovu ponovno preuzimanje Al-Qudsa, Jerusalama, iz ruku križarâ, što će biti povodom za pokretanje treće križarske vojne.

Druga granična godina 1191/2, obilježena je:

- mučeničkom smrću Filozofa-Suhrawardia;
- prirodnom smrću Vojno/sultanskog Vladara-Salâhu`d-dîna, koji je, mada ne i njegov neposredni

¹⁹ Dayfah Hâtûn Bintu`l-`Âdil Muḥammad.

inicijator, historijski odgovaran za Suhrawardievo pogubljenje.

Šihâbu`d-Dîn Ibn Yahyâ As-Suhrawardî jedan je od najvećih mudraca iz loze Hikmatu`l-qadîmah, Perennialne mudrosti, koja se proteže kroz brojne geografske, civilizacijske, kulturološke, duhovne, ogranke velikog i jedinstvenog stabla Ljudskog roda. Ali avaj! Navada klasične orijentalističke prakse - krajnjeg intelektualnog uprošćavanja, i još krajnije rasističke prostote - i dalje će ga svoditi na opći nazivnik "neoplatoničar". Potpuno prešućujući njegove vlastite izjave o zasnivanju svoje vjere, mudrosti, teozofije, gnoze... na kompletirajućoj, i usavršavajućoj, islamskoj sintezi, kojoj, vjerski i filozofski, beskompromisno, i strasno, pripada. Čitanje njegova izvornog djela, a ne copy-paste interpretacijâ (s nekoliko časnih, mada ne i nepogrješivih, izuzetaka medju orijentalistima), zadatak je koji stoji, ne samo pred istraživačima povijesti ljudske misli, već i ljudskih postupaka, o kojima nam historijske knjige pobjednikâ govore s kroničnim nedostatkom autentičnosti i istinoljublja.

Mada ovdje više u ulozi književnika nego gnostika (ako je takvo jedno podvajanje ličnosti na djelu uopće moguće?!), ne odolijevam, ipak, potrebi da preporučim čitanje dviju qur`anskih âya, koje mi se čine ključnim za razumijevanje Suhrawardieve misli:

1. âye o Svjetlu nad svjetlima, Qur`ân, 24-35;
2. âye o Posjedniku (Metafizičkog) Prijestolja, 'Arš-a, s kojeg On isijava Duh, Qur`ân, 40:15.

Niti je ovaj isti pisac u stanju ophrvati se vlastitoj spoznaji (dobrim dijelom rezimiranoj u obimnoj studiji "Mi-omiris gnoze / 'Arfu`l-'irfân")²⁰, prema kojoj se arapski termin za duh, rûh²¹, očitava s dijametra svete, Vječnoizlijevajuće, Sfere Božanskoga Onstva. S kojeg se nebeskog i zemaljskog ekvatora - ponad kojeg je Allâh uzdigao Tron (Svoje metafizičnosti) - očitavaju, a da moj Šejh iluminacije možda i nije sam bio toga svjestan, svi ključni termini njegove zoreće mudrosti: egzistencijalna jednoća i jedinstvo, svjedočenje, prisustvo, kušanje, tajna..., dekodiranje zajedničkog vrela naših spoznaja hraneći nadu umornog pisca ove "Citadelle..." da će Misao, u vremenu, nadživjeti Vlast; surovosti i nesuvislosti njezinih egzekucija usprkos!

Upravo je sličnost iskustva posljednjih bio onaj trenutak nadahnuća, koji je još prije dvadeset i pet godina obećao ovoj autorici pisanje drame, koja se, evo, skoro pune dvije godine, udomljava u formu knjige. Na čijoj svakoj strani stoji, nevidljivo, upisano:

Šihâbu`d-Dinu Suhrawardiu, a ljubavlju!

Dok njezin prvi čin, upoznavši je u Halabu, dvijetisuć i sedme, ona ne može a ne posvetiti neočekivanoj sestri u vjeri, bolu, i djelu, jednostavnim riječima:

Dayfi Hâtûn, Iluminiranoj!

(U Sarajevu, ramadâna, 1429, rujna/septembra, 2008)

²⁰ Vidjeti: www.bosnawi.ba, link Bibliografija, podlink Gnoza/'Irfân.

²¹ Ar. rûh, duh, koji se razlikuje od termina za dušu, nafs.